

HALİD ZİYA UŞAKLIĞI

MAİ VE SİYAH

GÜNÜMÜZ
TÜRKÇESİYLE

AHMED İHSAN'IN SUNUŞUYLA

18. BASKI

♥ can
miras

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

MAİ VE SİYAH

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Can Miras

Mai ve Siyah, Halid Ziya Uşaklıgil

© 2016, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Âlem Matbaası, 1313 (1898)

Yazar tarafından dili sadeleştirilmiş birinci basım: Hilmi Kitabevi, 1938

Can Yayınları'nda 1. basım: 2016

18. basım: Nisan 2024, İstanbul

Bu kitabın 18. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Editörler: Tamer Erdoğan, Mustafa Çevikdoğan

Günümüz Türkçesine uyarlayan: Tamer Erdoğan

Resimler: Diran Çırakyan

Düzeltili: Burçak Başpınar

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: BPC Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Cevizlik Mah. Hüsreviye Sk. Erşen İş Hanı No:15 Kat:3-38

Bakırköy-İstanbul

Sertifika No: 48745

ISBN 978-975-07-3179-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
MAİ VE SİYAH
GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

ROMAN

♥can

Halid Ziya Uşaklıgil'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aşk-ı Memnu, 2016

Aşk-ı Memnu (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Bu muydu?, 2016

Mai ve Siyah, 2016

Ferdi ve Şürekâsı, 2016

Ferdi ve Şürekâsı (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Bitmemiş Defter / Kadınlara Dair Öyküler, 2018

Saklanan Düşman / Erkeklerle Dair Öyküler, 2019

Saray ve Ötesi, 2019

Kırık Hayatlar, 2020

Kırık Hayatlar (Günümüz Türkçesiyle), 2020

Kâbus, 2021

Bir Muhtıranın Son Yaprakları, 2021

Bir Acı Hikâye, 2022

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL, 1865'te İstanbul'da doğdu. Aslen Uşaklı olan ailesi daha sonra İzmir'e yerleşmiştir. 1878'de İstanbul'dan İzmir'e taşınan Halid Ziya, bu şehirde eğitimine devam etmiş, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Kitap olarak yayımlanan ilk çevirisi Jean Racine'in *Le Thébaïde* adlı eseridir. Bir şiiri Muallim Naci'den sert bir eleştiri alınca şiirden uzaklaştı ve nesre yoğunlaştı. 1884'te İzmir'de arkadaşlarıyla *Nevruz* gazetesini çıkardı. Bir süre İstanbul'da yaşadık-tan sonra tekrar İzmir'e dönüp *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerini kurdu. *Sefile* romanı ilk sayıdan itibaren *Hizmet*'te yayımlandı. *Sefile*'yi *Nemide* izledi. 1893'te tekrar İstanbul'a yerleşen Halid Ziya, 1896'da *Mai* ve *Siyah*'in tefrikasıyla *Servet-i Fünun*'a katıldı. Ardından *Aşk-ı Memnu* geldi. *Kırık Hayatlar*'ın tefrikası bitmemişken istibdat idaresinin baskı-larına dayanamayıp yazmayı bıraktı. 1908'e kadar ara verdiği yazı hayatına *Sabah*'ın başyazarı olarak döndü ve bu gazetede *Nesli-i Ahir*'in tefrikasına başladı. V. Mehmed'in tahta çıkmasından sonra İttihat ve Terakki idaresi tarafından mabeyin başkâtipliğine atandı. Bu göreve dört yıl devam etti. 1915'te Almanya'ya gönderildi. Cumhuriyetin ila-nından sonra, 1906'dan beri yaşadığı Yeşilköy'deki köşküne çekildi ve eski eserlerinin dilini sadeleştirerek yeni baskılarını hazırlamaya baş-ladı. 1937'de oğlu Vedat'ın intiharıyla büyük bir yıkım yaşadı. 1945'te Yeşilköy'de öldü.

BİRKAÇ SÖZ

"Mai ve Sıyah.." için sadeleştirilmesi ve yeni yazı ile tekrar basılması hakkında ısrar edenler olduğu gibi eserin, yeni yazı ile basılmaması da gül, fakat sadeleştirilmesine i'tiraz edenler de bulundu. Eser eski halinde mevcut olmakda devam ediyor, eğer ona genç nesil de rağbet edecekse yeni yazı ile basılması bir zaruret demek oluyor, bu takdirde de sadeleşmesine giddetle lüzum var; madem ki yeni nesle mahsus olacaktır, lisanını onun kabul edebileceği bir şekle sokmak teğebüsün tabi'i bir icabı demektir.

Ancak sadeleştirmek için ne yaptım : Terkipleri, me'nus olmayan kelimeleri, ağır cümleleri bugünün zevkine uydurmak istedim. Üsluba, ibarelerin inşa tarzına, velhasıl eserin bünyesine asla dokunmadım. Aksine hareket, kitabı esas mahiyetinden soymak olurdu.

Terkipleri ve kelimeleri değiştirdirken bunların hayale a'id olan vasıflarını açık lisan ile muhafaza etdim. Hattâ meselâ : "Baranı elmas..", "Baranı dürrüsiyah, terkipleriyle, sonra hikâyenin kahramanı ga'riin kendi şivesinde kullandığı ta'bir ve terkipleri bıraktım. Bunlara dokunmak mümkün değildi. Kitabda kalan lugatleri yeni neriden me'nus bulanyanlar olabilir, fakat i'tikadımca yenilik, lisanını, yenisini kadar eskisini de, bilmemek değildir. Hiç bir milletde hiç bir münevver genç yoktur ki kendi lisanının geçmişine vakıf olmasın.

Yapılan işe dair fazla izahata lüzum görmüyorum, vâlide gelen eser için mahiyetini göstermeğe kâfidir.

İmlâ için de birkaç söz ilâve edeceğim :

Görülecek ki imlâda kendimce muvafık bulduğum değişiklikler var. İctihad kapısı kapanmamış olduğundan ben görüşüme ve söyleyişime göre yazdım, netekim bir taşra çocuğu da kendi telaffuzuna göre bir imlâ kullanmaktadır ve kullanılacaktır. Hiç kimseye "Beni taklid ve bu tarzı ta'lib ediniz !," diyecek salâhiyete malik olmak iddi'asında değilim, ancak kendi nefsimce ta'allülük eden salâhiyetle kana'at ediyorum.

Halid Ziya Usaktığı

Halid Ziya'nın 1938 baskısına eklediği not.

Can Yayınları'nın Notu

Mai ve Siyah ilk olarak 4 Haziran 1896 – 8 Nisan 1897 tarihleri arasında *Servet-i Fünun*'da tefrika edilmişti. Kitap olarak ilk defa Arap harfleriyle 1898'de, Âlem Matbaası'nda basıldı. 1938'de yeni harfli ilk baskıda yazar, romanı elden geçirip Arapça ve Farsça terkipleri Türkçeleştirmişti. Biz de elinizdeki kitabı hazırlarken bu 1938 baskısını esas aldık. Bu metni ilk baskı olan 1898 baskısıyla karşılaştırarak eksiklikleri ve anlaşılmayı güçleştiren değişiklikleri saptadık, önemli hataların yapıldığı yerlerde 1898 baskısındaki ifadeleri kullanıp dipnot düştük. Desenleri ve Diran Çırakyan'a ait çizimleri *Servet-i Fünun*'daki tefrikadan ve kitabın ilk baskısından aldık. Artık kullanılmayan kelimeleri bugünkü karşılıklarıyla değiştirdik. Bu değişiklikleri yaparken yazarın üslubunu korumaya dikkat ettik.

Uşşakizade Halid Ziya Bey¹

Halid Ziya Bey o muharrirlerdendir ki bir makalenin altında imzaları görüldüğü gibi insanın kalbine derhal, “Güzel bir şey okuyacağım!” inancı gelir. Nazik muharrir, eserlerini pek dikkatle inceleyerek, pek derinlemesine düşünerek yazar; yazdıklarını seve seve okutur. Okuyanlar, kaleminin psikolojik çözümlemedeki maharetine daima hayran kalır.

Halid Ziya Bey, yazı hayatına İzmir’in *Hizmet* gazetesiyle dahil olmuşlardı. *Hizmet*’te pek güzel eserler neşrettikleri gibi ayrıca kitap şeklinde dahi bir hayli hikâyeler yazmışlardır. Bunlar arasında *Nemide* ile *Ferdi ve Şürekâsı* hakikaten muharririn kişilik incelemesindeki fevkalade yeterliliğini ispat için iki mükemmel örnektir. *Servet-i Fünun*, Halid Ziya Bey’in birçok güzel makalesini, sevgili okuyucularının beğenisine sunmuştur; bugün de *Mai ve Siyah*’ın neşrine muvaffakiyetle iftihar ediyor.

Halid Ziya ismi anılınca iki hatıra zihnime hücum eder: birisi bundan on beş sene önce, ben daha mektep öğrencisiyken o zamanın seyrek neşriyatı arasında çıkmış ve birkaç nüsha sonra yayın dünyasından kaybolmuş olan *Nevruz* mecmuasına; ikincisi bilahare, çoktan beri dostluk bağımız olan nazik arkadaşımızla dört sene evvel mütevazı matbaamda vuku bulan ilk görüşmemize dairdir.

Nevruz mecmuası beni yayıncılık hayatımda en ziyade

1. *Mai ve Siyah*’ın tefrika edilmeye başlandığı 23 Mayıs 1312 (4 Haziran 1896) tarihli *Servet-i Fünun*’da, tefrikanın bir sayfa öncesinde yer alan, “sermuharrir ve müdür” Ahmed İhsan imzalı yazı. (Y.N.)

meşgul etmiş olan şeylerden biridir. O zamanlar yayıncılık hevesi bende yeni hasıl olmuştu; Türkçe basılan yeni eserleri yoğun bir merakla okuyor, hiçbirini gözden kaçırmıyordum. Fransızca'yı anlamaya da başlamış olduğum için Batı eserleri arasında fevkalade şöhret kazanmış olan *Demirhane Müdürü*'nü okuyordum; Halid Ziya Bey tarafından bu romanın tercüme olunarak *Nevruz*'da neşre başlanması beni pek sevindirmiş ve *Nevruz*'u nazarımda yüceltmmişti. Halbuki o romanın tercümesi ve tamamlanması bilahare bu âciz muharririne nasip oldu. Halid Ziya Bey ise *Demirhane Müdürü* muharririni romantik yazarlar sırasına ithal ederek ehemmiyet vermemiş ve nazar-ı dikkatini realizm yolunda giden yazarların eserlerine yöneltmişti. İşte *Mai ve Siyah* bu realizm dairesinde yazılmış bir milli romandır. *Mai ve Siyah* hakkında vicdan kardeşimizin yazdığı bir tezkereciği aşağıya aynen ekliyorum. Bunu genç üstadın elyazısıyla yazdırarak neşredemediğime pek üzgünüm:

Muhterem dostum İhsan Bey,

Nefis eserlerin boy gösterdiği mecmuanda hikâyeme nasıl yer tahsis ediyorsun anlayamıyorum! Üstad Ekrem'in deha güneşinin yanında ışık saçan iki yıldız gibi parıldayan Fikret ve Şahab'ın¹ yanında korkarım ki Halid Ziya pek sönük; münevver, mavi bir zemin üzerinde pek siyah kalmasın...

Fi 27 Nisan, sene 312

Halid Ziya²

Uşşakizade Halid Ziya Bey, 1274 hicri yılında İstanbul'da doğmuştur. Fatih Askerî Rüştiyesi'nden çıkarak 1296'da İzmir'e gitmiş ve orada Avusturyalı rahiplerin mektebinde tahsilini tamamlamıştır. Mektepten çıktıktan sonra art arda Osmanlı Ban-

1. Cümlede geçen isimler sırasıyla: Recaizade Mahmud Ekrem, Tevfik Fikret ve Cenab Şahabettin. (Y.N.)

2. Tezkerenin aslı şu şekildedir: "Refik-i muhterem İhsan Bey, Cilvegâh-ı nefis-i asar olan risalende hikâyeme nasıl yer tahsis ediyorsun anlayamıyorum! Üstad Ekrem'in cenah-ı neyyir-i dehasında iki necm-i pertev-bar gibi parıldayan Fikret ve Şahab'ın yanında korkarım ki Halid Ziya pek sönük; münevver, mai bir zemin üzerinde pek siyah kalmasın. (9 Mayıs 1896)"

kası muhasebeciliğinde, *Hizmet* gazetesi muharrirliğinde, lise Fransızca ve Türkçe edebiyat muallimliklerinde ve son defa olarak vilayet yabancı işleri başkâtipliğinde bulunmuştur. Üç sene-den beri İstanbul'da Reji tütün inhisarı, merkez idaresi Türkiye tercüme ve haberleşme kalemi müdürüdür.

İstanbul'a dönüşünden sonra başlıca hiçbir eser vücuda getirmemiş olup bugünden itibaren neşrine başladığımız eseri, İstanbul'da yazdığı ilk eseridir.

Çevrimyazı ve günümüz
Türkçesine uyarlayan: Mustafa Çevikdoğan

Mai ve Siyah

1

Sofranın etrafında yedi kişiydiler.

Bir gün, *Mir'at-ı Şuun*'un imtiyaz sahibi Hüseyin Baha Efendi, matbaaya yüzünde bir başka sevinç parıldayarak girdiği zaman dört sayıdan beri devam eden "Dahili Sanatlar" makalesinin altına son kelimesini iri bir yazı biçiminde karalamakla uğraşan başyazar Ali Şekib'e demişti ki:

"Yarın değil öbür gün *Mir'at-ı Şuun* onuncu senesinin üç yüz altmış beşinci gününü tamamlıyor. Çarşamba günü için..."

Ali Şekib hemen cevap vermişti:

"Hiçbir şey yazamam. Ziyafet verilmeyince bir satır yazı yok."

Bu gece işte, Tepebaşı Bahçesi'nde¹ yazışlerine o ziyafet veriliyordu.

Davetliler *Mir'at-ı Şuun* gazetesi yazarlarından ibaretti. Bütün bu gençler dört saat hep içmişler, bir saat hep yemişlerdi. Şimdi parmaklarının arasında karnı doyduktan sonra yalnız uğraşmış olmak için oyalananlara özgü gevşek bir edayla yavaş yavaş yuvarladığı bir elma-

1. Tepebaşı'nda 1890'da açılan Tepebaşı Bahçesi kentin en gözde eğlence mekânlarından biriydi. (Y.N.)

nın kabuğunu bir parçada çıkarmaya çalışan Ali Şekib'den başka hepsi, sandalyelerinin durumunu değiştirmişler, sofradan az çok çekilmişlerdi. Sofrada artık yemek sonuna özgü bir dağınıklık hüküm sürüyordu; kahvenin gelmesine kadar unutulmuş bırakılmış elma, portakal kabuklarıyla dolu son tabaklar, diplerinde kırımızı yudumlar görünen şarap kadehlerinin yanında duruyor; sofranın kenarından yer yer çıkan tütün dumanı bir süre dalgalanarak lambanın etrafında dönen bir bulut oluşturduktan sonra dağılıyor; beyaz örtünün üzerinde yüksek yemiş tabaklarının, sürahilerin, kadehlerin, oraya bırakılmış bir fesin şarap lekelerine karışan gölgeleri lambanın oynak ışığı altında kâh küçülüp kâh büyüyor... Şurada devrilmiş bir tuzluk... ötede birisinin can sıkıntısıyla üç çataldan oluşturmaya çalıştığı bir piramit... yer yer tabakların üzerine ya da şişelerin yanına bırakılmış peşkirler¹... düşmüş de kaldırılmasına üşenilmiş bir bardak... sofrayı baştan başa örten bir kargaşalık sanki yedi kuvvetli çenenin hücumundan yorgun düşmüş, üzgün bir yıkıntı kümesi biçiminde serilmiş bir sofa.

Hepsi başka bir durumdaydı: Bir tarafta Ahmed Cemil –hoş kıvrıntılarla bükülerek kulaklarından dolaşan uzun sarı saçları ensesine dökülmüş bir genç– ellerini ceplerine sokmuş, bacaklarını uzatmış, ağzında sallanan sigarasının minimini bulutlarına süzgül gözlerle dalmış düşünüyor; ta öbür ucunda Said, Raci –arkadaşlarının şaireyn² diyerek alay ettikleri iki genç şair– diğer bir şairin ayağına ip takmış sürüklüyorlar; biri –kısa, zayıf, kuru, öyle ki susuz bir yerde yetişmiş sanılır– yanında boş kalmış bir sandalyeye eğilerek iki sandalye ötede im-

1. Büyük mendil biçiminde pamuk veya keten bez, peçete. (Y.N.)

2. İki şair. (Y.N.)

tiyaz sahibi Hüseyin Baha'nın idare memuru Ahmed Şevki'ye anlattığı dertlerini dinlemek için kulak kabartıyor; kafaları buharla şişmiş olan bütün bu adamlar geciken kahveyi bekleyerek orada, şu dağınık sofranın kenarında yarım kalmış sözleri tamamlıyorlardı. Herkes söylüyor, hiç kimse dinlemiyordu. Uyumsuz, ölçüsüz aletlerden meydana gelmiş bir müzik topluluğu gibi başsız sonsuz, kırık dökük konuşmalar, çok içilmiş, çok yenmiş zamanlara özgü bir başıboş düşünce ve söz akışı...

Ali Şekib elmasını soymuştu, bozmayarak, sakatlamayarak çıkarmayı başardığı kabuğu karşıda şaireynin arasına fırlattı, "Raci! Seni çatlattım!" dedi.

Onlar sözlerini kesmediler, Raci diyordu ki:

"Bak düşüncelerimin sonucunu söyleyeyim. Onda tek bir şey var: Yalnız ben yazayım, benden başka kimse yazmasın, diyor!"

"Demek edebiyat tekeli! İmtiyaz sahibi: Hüseyin Nazmi."

Raci gülererek sustuğu zaman bir aralık arkadaşı –parlak siyah gözlü, derin kırılmış gür sakallı bir genç– başıyla Ali Şekib'i işaret ederek sordu, ikisi de onun şakasını anlamamıştı. Uzaktan olayı izleyen kısa, kuru çocuk –Saib– yanlarına yaklaştı, yere düşen elma kabuğunu bir ucundan tutarak gösterdi, nükteyi açıkladı: Söylediğine göre meyvelerin kabukları öyle bütünüyle soyulursa şeytan çatlarmış! O, Ali Şekib'in şakasını pek parlak buluyor, kırık kırık çirkin bir sinirli kahkahayla gülüyordu. Şaireyn bundan zevk alamadılar.

Raci, "Puf!" dedi. "Soğuk! Sıfırın altında 30! Şunu *Mir'at-ı Şuun*'un bir sayfasında imza koymadan yayımlasalar herkes Ali Şekib'in olduğuna yemin ederdi."

Başyazar işitmedi. Kendi kendisine, "Şimdi de ötekini çatlatmalı," diyordu.

Ötede idare memuru –kısa, şişman, bıyıkları seyrek,

o kadar ki yolunmuş sanılır, yanakları kıpkırmızı, öyle ki berber sakalından iz bırakmamak için derisini soymuş denebilir; hiçbir yaşa sığmaz bir yaşta; bir adam ki yürürken yuvarlanıyor, otururken gömülüyor denebilir- şairler kümesine döndü, kendisiyle eğlendiklerini sanarak, “Ahmed Şevki Efendi’nin burada olduğu unutulmaması...” dedi.

İşitenler güldüler, idare memurunun kendisinden söz ederken Ahmed Şevki Efendi demesinden herkes hoşlanırdı.

Elleri ceplerinde düşünen Ahmed Cemil hafifçe dönerek dudaklarının arasından bir şey söyledi fakat işitilemedi.

Bu aralık kısa, zayıf, kuru çocuk şairlerin yanından ayrılmış, yeniden imtiyaz sahibinin sırlarına rağbet göstermişti. Bu sırada Hüseyin Baha Efendi matbaa idare işleri memurundan söz ederek ve karşısındakinin bir sözüne cevap vererek diyordu ki:

“Ne? Doğruluk ha? Hay saf hay! Elini versen parmaklarını eksik bulursun!”

Bu aralık Ali Şekib, “Kahve!” diye bağırdı. “Kahve içmeyecek miyiz! Kahve!”

O zaman, birden herkes bir şey eksik olduğunu, onu bekleyerek burada kaldıklarını hatırladılar, yedi ses bir nakarat gibi yineledi:

“Kahve! Kahve!”

İmtiyaz sahibi –Hüseyin Baha Efendi kendi isminden çok görev unvanıyla anılır- parmağıyla uzaktan kahve getiren uşağı gösterdi. Bütün bu çılgın çocuklar ayaklarını vurarak, çırpınarak, bağırarak nakaratı yineliyorlardı:

“Kahve! Kahve!”

Eğlenmeye, gülmeye, bağırmaya bahane arayan bu gençler hep alkışladılar, sanki bu gece neşelerine şu bir fincan kahveyle güzel bir son vereceklerdi.

*Halid Ziya'ya kadar, romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur.
Hepsi roman veya hikâye yazmaya hevesli insanlardır.*

Ahmet Hamdi Tanpınar

Tereddütsüz söyleyeceğim ki yazdıklarımın hiçbirisini yazmamış olmak ihtimalini o kadar büyük bir hüznü duymayarak düşünebiliyorum. Fakat Mai ve Siyah için böyle değil! Onu yazmış olmak isterdim. Ve pek iyi etmişim ki yazmışım. Onun için, eksiklikten anılmıştır, baştan ayağa meziyettir demiyorum. Fakat onda hemen bütün ben varım, benim bir daha geri gelmeyecek olan emellerle, hülyalarla ve onların yanı başında hüsrانlarla, elemlemlerle dolu olan gençliğim var. Hatta yalnız benim değil... Bütün gençler var... Memleketimin bedbaht gençliği var. Sizler varsınız...

Halid Ziya Uşaklıgil

Kitap olarak ilk defa 1998'de basılan *Mai ve Siyah*'ın bu baskısı hazırlanırken Halid Ziya'nın romandaki düzenlemelerini de içeren 1938 baskısı esas alındı. Bu iki baskı karşılaştırılıp yıllardır süregelen hatalar tek tek saptandı. Açıklamalı notlarla ve ilk baskıdan görsellerle zenginleştirilen roman, yazarın üslubuna müdahale edilmeden günümüz Türkçesine uyarlandı. İlk defa okuyucuyla buluşmasının üzerinden yüz yılı aşkın zaman geçse de bu başyapıt, hâlâ tefrikasına başlanıldığı gündü kadar yeni. O gündü bugüne, ülkenin bütün kuşaklarınca okundu, tartışıldı, tekrar tekrar yorumlandı. Daha önemlisi, hep sevildi.

Çünkü Mai ve Siyah, bizim romanımız.

#edebiyatımızınmirası #servetihünun #istanbul #yazarolmak #bizimromanımız

 can

can yayinlari.com | [f](#) | [B](#) | [X](#) can yayinlari

roman

ISBN 978-975-07-3371-2

9 789750 733792